

УДК 378.147:811.161.2'243

<http://orsid.org/0000-0002-1068-048X>

**НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК
ІЗ КОМЕНТОВАНОГО ЧИТАННЯ
НАУКОВИХ ТЕКСТІВ
ДЛЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ-ГУМАНІТАРІЇВ
ПІДГОТОВЧИХ ВІДДІЛЕНЬ:
ЛІНГВОДИДАКТИЧНА МОДЕЛЬ
*Швець Г.Д., канд. філол. наук (Київ)***

У статті порушено проблему навчання іноземних студентів підготовчих відділень української мови як мови спеціальності. Наголошено на необхідності відповідного навчально-методичного забезпечення. Окреслено ситуацію з організацією пропедевтичного навчання студентів гуманітарного профілю і представлено стратегію формування навичок наукового мовлення у цього контингенту. Обґрунтовано лінгвістичні та методичні засади посібника з коментованого читання наукових текстів для іноземних студентів гуманітарних спеціальностей.

Ключові слова: іноземні студенти гуманітарних спеціальностей, навички наукового мовлення, навчальна текстотека, навчальний посібник, українська мова як іноземна.

Швец А.Д. Учебное пособие по комментированному чтению научных текстов для иностранных студентов-гуманитариев подготовительных отделений: лингводидактическая модель. В статье затронута проблема обучения иностранных студентов подготовительных отделений украинскому языку как языку специальности. Подчеркнута необходимость соответствующего учебно-методического обеспечения. Охарактеризована ситуация с организацией пропедевтического обучения студентов гуманитарного профиля и представлена стратегия формирования навыков научной речи у этого контингента. Обоснованы лингвистические и методические основы создания пособия по комментированному чтению научных текстов для иностранных студентов гуманитарных специальностей.

Ключевые слова: иностранные студенты гуманитарных специальностей, навыки научной речи, украинский язык как иностранный, учебная текстотека, учебное пособие.

Shvets H.D. A textbook on commented reading of scientific texts for foreign students-humanitarians of preparatory departments: a linguodidactic model.

The problem of teaching Ukrainian as a language of the future speciality to foreign students of preparatory departments has been raised in the article. The formation of scientific speech skills at a sufficient level determines the success of foreigners' training at Ukrainian universities. Full participation in the education process is possible if a student knows the scientific style of speech: he can effectively listen to lectures, study scientific and educational literature, take part in practical courses and seminars, write essays, term papers and dissertations. Therefore, the author stresses the necessity of creating textbooks, aimed at the formation and development of scientific speech skills of foreign students who study at preparatory departments.

The article outlines the situation with the organization of preparatory teaching students- humanitarians. It has been emphasized that the central problem in the organization of training of foreign students-humanitarians to study at Ukrainian universities is an ignoring specifics of various humanitarian areas: one curriculum combines humanitarian, social and creative specialties. The paper presents linguodidactic strategy for developing scientific speech skills of foreign students-humanitarians. An important element of this strategy is a training course, which gives students an idea of the scientific style of speech and trains them to percept specific disciplines. This can be the basis of scientific style of speech or commented reading of scientific texts.

The article identifies the following components of alinguodidactic model of the textbook on commented reading of scientific texts for foreign students-humanitarians of preparatory departments: training texts, based on linguistic features of the humanities' language and the teaching principles of accessibility, concentric presentation of training material, interdisciplinary coordination; system of tasks to modeled texts aimed at creating scientific speech skills; optimal architectonic of a textbook (texts for collective and individual reading, terminology dictionary, a list of common scientific phrases); effective semiotics and printing code (tables, rules, fonts, etc.).

Key words: foreign students-humanitarians, scientific speech skills, textbook, training texts, Ukrainian as a foreign language.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У навчанні мови іноземних слухачів підготовчих відділень однією з найбільш актуальних вважаємо проблему оволодіння інокомунікантами основами наукового стилю мовлення. Саме сформованість на достатньому рівні навичок наукового мовлення визначає успішність навчання іноземця в українському вищому навчальному закладі:

повноцінна участь у навчальному процесі (слухання лекцій, опрацювання науково-навчальної літератури, участь у практичних і семінарських заняттях, написання рефератів, курсових і дипломних робіт) можлива лише за умови володіння науковим стилем мовлення. Практика свідчить, що, на жаль, говорити про успішне вирішення цього завдання в умовах підготовчих відділень зарано, тож маємо типову ситуацію, коли іноземець-першокурсник демонструє володіння мовою (українською чи російською) в побутовій сфері, однак не готовий використовувати її як мову навчання.

Аналіз актуальних досліджень. Усвідомлюючи важливість і потребу в нагальному розв'язанні цієї проблеми, українські педагоги і лінгводидакти працюють над розробленням цілісної системи пропедевтичного навчання студентів певного профілю, про що свідчить низка наукових досліджень. Так, у дисертаціях Н. Булгакової та Т. Шмоніної обґрунтовано систему пропедевтичної підготовки іноземних громадян із природничих дисциплін, у роботах І. Сладких та Я. Проскуркіної досліджено процес підготовки іноземців до навчання у вищих технічних навчальних закладах і медичних університетах. Необхідно відзначити й здобутки у створенні навчальних матеріалів, скерованих на ознайомлення іноземних громадян із мовою майбутньої спеціальності, переважно російською, оскільки вона є провідною в наданні освітніх послуг іноземцям. За даними Українського державного центру міжнародної освіти, у 2014-2015 навчальному році російською мовою здобували освіту 57,28% іноземців, у той час як українська була мовою навчання для 16,53%. За рік, як свідчать статистичні дані цього центру, ситуація змінилася: у 2015–2016 навчальному році кількість іноземців, які навчаються українською мовою, значно зросла і склала майже половину загальної кількості (49,30%) [1]. Статистика обнадійлива (з точки зору підняття престижу української як мови надання освітніх послуг для іноземних громадян), однак сумнівна (як і раніше, більшість іноземців навчаються у східному, південному й північному регіонах нашої держави, де традиційно мовою спілкування є російська й де викладацькими колективами упродовж років створено й упроваджено систему російськомовних навчально-методичних матеріалів; до того ж великий відсоток іноземців здобуває освіту англійською). У будь-якому разі, зважаючи саме на таке стрімке збільшення кількості іноземців, що навчаються українською мовою,

гостро постає проблема створення відповідного навчально-методичного забезпечення. Якщо підручників із загального володіння українською мовою для слухачів підготовчих відділень на сьогодні маємо досить багато (практично в кожному провідному навчальному закладі України створено такі книги), то матеріалів із розвитку навичок наукового мовлення на пропедевтичному етапі бракує. Як свідчить практика організації навчання на підготовчих відділеннях українських ВНЗ, оволодіння науковим стилем мовлення відбувається не лише в межах профільних дисциплін, а й у межах спеціальних курсів, що дають студентам основи наукової термінології та елементарні знання з наукового стилю мовлення, тобто готують їх до слухання лекцій та опрацювання наукових текстів за спеціальністю. Так, у Вінницькому національному технічному університеті для іноземних студентів підготовчого відділення введено заняття зі вступного курсу до наукового стилю мовлення та основного курсу наукового стилю мовлення [4], у Центрі міжнародної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка – курс загальнонаукової термінології [3], на підготовчому відділенні для навчання іноземних громадян Київського національного університету імені Тараса Шевченка запропоновано дисципліну «Коментоване читання наукових текстів» [5]. Посібники, що забезпечують викладання цих та подібних предметів, скеровані переважно на ознайомлення іноземних слухачів із мовою природничих і точних наук, що цілком зрозуміло, адже більшість іноземців прагнуть здобути в Україні медичну, економічну або інженерно-технічну освіту. Що ж до тих, які обрали гуманітарний напрямок, то, на жаль, доводиться констатувати відсутність відповідних україномовних матеріалів. Саме тому **метою** пропонованого дослідження є обґрунтування лінгводидактичної моделі посібника з коментованого читання наукових текстів для іноземних студентів-гуманітаріїв підготовчих відділень. Реалізація мети передбачає розв'язання таких **завдань**: окреслити ситуацію з організацією пропедевтичного навчання іноземних студентів гуманітарного профілю; сформулювати чинники, що визначають стратегію формування навичок наукового мовлення в цього контингенту; обґрунтувати лінгводидактичні засади створення посібника з коментованого читання для іноземних студентів гуманітарних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Центральна проблема в організації підготовки іноземних студентів-гуманітаріїв до навчання в українських вишах – неврахування специфіки гуманітарних наук загалом та окремих спеціальностей цього профілю зокрема. Дослідники вже відзначали той факт, що якісній підготовці іноземних студентів перешкоджає об'єднання власне гуманітарних, соціальних і творчих спеціальностей. У чинних навчальних планах із довузівської підготовки іноземних громадян для студентів-гуманітаріїв спеціальними предметами визначено історію та основи української і зарубіжної літератури, хоча зрозуміло, що ці дисципліни є профільними лише для майбутніх істориків та філологів відповідно – соціологи, правознавці, мистецтвознавці, фахівці творчих спеціальностей фактично залишаються без базової професійної підготовки українською мовою. Іноземних студентів-гуманітаріїв, що обирають мовою навчання українську, не так багато, що на даному етапі утруднює або й унеможлиблює поділ на кілька гуманітарних профілів. У випадку достатньої кількості студентів різних гуманітарних спеціальностей варто формувати окремі групи філологів, правознавців-соціологів-істориків, мистецтвознавців. Безумовно, кожна з названих груп потребує відповідного навчально-методичного забезпечення, зокрема матеріалів із наукового стилю мовлення (коментованого читання наукових текстів), які на сьогодні практично відсутні. Нечисельність іноземних студентів гуманітарного профілю не може бути виправданням відсутності науково обґрунтованої системи мовної і предметної підготовки такого контингенту: іноземний громадянин, приїжджаючи в Україну, розраховує на якісну освіту, і викладачі підготовчих відділень повинні забезпечити ефективну підготовку студента до навчання у вищому навчальному закладі за обраною ним спеціальністю.

Стратегія формування навичок наукового мовлення в іноземних студентів гуманітарних спеціальностей повинна вибудовуватися з урахуванням таких факторів: лінгвістичних (специфіка мови гуманітарних наук; частотність уживання певних лексичних одиниць у текстах цього профілю) та методичних (презентація нової лексики в граматичних конструкціях, що відповідають вивченим граматичним моделям із базового курсу української мови – це особливо важливо у випадку введення наукового стилю з третього-четвертого тижня навчання; узгодженість із програмами профільних дисциплін тощо).

Логіку побудови й змістове наповнення посібника з коментованого читання для студентів-гуманітаріїв визначає мета відповідної дисципліни (формування й розвиток навичок наукового мовлення, що є необхідною передумовою формування професійної україномовної комунікативної компетентності іноземних слухачів) та її завдання: ввести й закріпити необхідний мінімум загальнонаукової лексики, термінів гуманітарних наук і синтаксичних структур, характерних для наукового тексту; розвивати навички читання, коментування, аудіювання, усного (монологічного та діалогічного) і письмового мовлення на базі наукових текстів гуманітарного спрямування; підготувати студентів-іноземців до читання наукової літератури, слухання і конспектування навчальних лекцій зі спеціальності.

Зважаючи на відзначений вище факт об'єднання у групах гуманітарного профілю студентів кількох спеціальностей (власне гуманітарних, соціальних, творчих), визначаємо такі вимоги до побудови курсу коментованого читання наукових текстів і відповідного посібника: введення необхідного мінімуму загальнонаукової термінології; орієнтація на лексико-граматичні конструкції, спільні для різних гуманітарних дисциплін; максимально можливе урахування специфіки окремих гуманітарних напрямків.

Головним елементом лінгводидактичної моделі навчального посібника є, безумовно, його текстотека, тобто сукупність представлених у ньому текстів. Вважаємо, що текстотеку посібника з коментованого читання повинні складати тексти загальнонаукового характеру (наприклад, «Мова науки», «Гуманітарні науки», «Історія як наука», «Функції філософії», «Література як відображення національного менталітету» тощо) і тексти за конкретною гуманітарною спеціалізацією (мовознавчі, літературознавчі, культурологічні, історичні, соціологічні, юридичні тощо). Обов'язково мають бути запропоновані тексти для аудиторного та самостійного опрацювання. Достатня кількість текстів для самостійного читання спрямована на вирішення двох завдань: розвивати навички наукового мовлення (переконані, що лише за умови самостійної роботи, перш за все, читання додаткових текстів, можна говорити про повноцінний розвиток і закріплення певних мовних і мовленнєвих навичок) і задовольнити потреби студентів різних гуманітарних напрямків у читанні текстів саме за їхньою спеціальністю.

Схарактеризуємо кілька головних, на нашу думку, вимог до текстів навчального посібника з наукового стилю мовлення для студентів підготовчих відділень. Перш за все, це модельований характер текстів науково-навчального (дидактичного) підстилю наукового стилю української мови. Не заперечуючи можливості використання в роботі з іноземцями науково-популярних текстів, вважаємо, що основним матеріалом для ознайомлення студентів зі специфікою наукового стилю мовлення на початковому етапі (в умовах підготовчого відділення, у межах курсу, що готує слухачів до сприйняття предметів за спеціальністю) повинні бути саме науково-навчальні тексти, оскільки переважно з такими зразками доведеться мати справу студентів в процесі подальшого навчання. Відповідно важливим є урахування вимог до навчальних текстів: мінімальна достатність інформації, предметна об'єктивність, мовна канонічність, економність мовних засобів та ін. [2: 21-23]. Говорячи про модельований характер текстів, маємо на увазі, що використовуємо не автентичні тексти з навчальних підручників для українських студентів (що, зрозуміло, суперечить методичному принципу доступності), і не адаптовані автентичні тексти (у такому разі ризикуємо наповнити навчальний матеріал надлишковою інформацією), а спеціально створені, які слугують своєрідними зразками оформлення наукового висловлення певної функціональної спрямованості – еталонними моделями, у яких сконденсовано представлено типові лексико-граматичні конструкції та структуру наукового тексту.

Як було зазначено вище, курс основ наукового мовлення, чи коментованого читання наукових текстів, вводять на перших місяцях навчання іноземних студентів: він слугує своєрідною підготовкою перед уведенням профільних предметів, а потім виконує роль супровідної дисципліни, що допомагає опановувати їх та розвивати навички наукового мовлення. Тому модельовані тексти, призначені для іноземців, що вивчають українську мову лише кілька тижнів чи місяців, обов'язково повинні бути узгоджені з граматичним матеріалом практичного курсу української мови, скоординовані тематично й термінологічно зі спеціальними предметами гуманітарного профілю, містити позначення наголосу в усіх словах. Зрозуміло, що текстотека посібника повинна відповідати методичним принципам доступності,

поступового наростання труднощів, концентричного подання навчального матеріалу та ін. Подаємо як зразок перший текст посібника. У ньому актуалізовано лексику й граматичні конструкції, які на цей час уведено на заняттях із практичного курсу української мови: дієслова на позначення розумових і комунікативних процесів (*говорити, розмовляти, навчатися, розуміти*); іменники на позначення назв країн та національностей (*Україна – українець і под.*); лексеми тематичної групи «мова» (*мова, алфавіт, буква, наголос, апостроф*); конструкції з місцевим, знахідним, орудним відмінком (*навчатися в Україні, розуміти українську мову, навчатися українською мовою*). Введено конструкцію наукового стилю *що є чим* (синонімічну до нейтральної *що – це що*), пояснювальне речення зі словом *тобто*, речення з прислівником причини *тому*.

Українська мова

Українська мо́ва – це національна мо́ва українців. Її мо́вців майже 45 млн (со́рок п'ять мільйо́нів). Українська мова є державною в Україні. Та́кож українською мо́вою розмовля́ють у Білору́сі, Молдо́ві, Польщі, Росі́ї, Руму́нії, Слова́ччині, Казахста́ні, Аргенти́ні, Бразі́лії, Вели́кій Брита́нії, Кана́ді, США (Сполу́чених Шта́тах Аме́рики) та інших країнах, де мешкають українці. Українська – це слов'янська мова. Усім слов'янські мови трохи схожі. Тому українці можуть розуміти російську, білоруську, польську, чеську та інші слов'янські мови.

В українському алфавіті 33 (тридцять три) б́укви. Також є особливий знак – апостроф. Напри́клад, *п'ять, п'ятна́дцять, з'їсти, п'ю*. На́голос в українській мові вільний, то́бто він мо́же бути на будь-якому складі. Наприклад, *вч́й-ти-ся, ро-бо́-та, ін-сти-ту́т, від-по-чи-ва́-ти, у-ні-вер-си-те́т*. Тому іноземцям дуже важко вчіти український на́голос.

За́раз в Україні навчається майже 70 000 (сімдеся́т тисяч) іноземних студе́нтів. Вони навчаються українською, російською або англійською мо́вами.

Передтекстові завдання до цього матеріалу повинні бути максимально зрозумілими за зразками виконання і не містити

складних інструкцій, пояснень, коментарів. Подаємо фрагменти таких завдань до наведеного вище тексту.

1. **Національна мова.**

Китайська мова – це національна мова китайців.

Українська мова – це національна мова українців.

Туркменська мова – це національна мова .....

Турецька мова – це національна .....

Корейська мова – це .....

2. **Що – що / Що – це що / Що є чим**

Українська мова є національною мовою українців.

Французька мова є національною .....

Японська мова є .....

3. **Державна мова.**

Україна – це держава. Українська мова – державна мова в Україні.

В Україні державною мовою є українська.

У Польщі державною .....

У Росії .....

У Білорусі державними мовами є білоруська і російська.

4. Чи-та-ти. **Чи** – це перший склад. **Та** – це другий склад. **Ти** – це третій склад. У слові три складі. У слові *мама* два склади. У слові *робота* .....

5. П'ять. ' – це апостроф. ´ – це наголос. Апостроф і наголос – знаки.

Це також знак.

6. Мова – мовець – мовці.

Китай – ..... Україна – ..... Корея –

На післятекстовому етапі пропонуємо такі завдання: дати відповіді на запитання до тексту, заповнити таблицю з назвою країни, національності, мови (*Україна – українець – український* і под.), вибрати спільнокореневі слова (*держава – державний, нація – національний, вчитися – навчатися, мова – мовець – мовний*), при цьому сам термін «спільнокореневі слова», звичайно, даємо пізніше. Вчимо студентів переказувати текст.

Звичайно, початкові тексти менші, простіші, завдань до них небагато і скеровані вони переважно на засвоєння і відпрацювання

нових лексем і структур. Поступово обсяг текстів збільшується, завдання ускладнюються. Загалом система завдань до текстів спрямована на формування й розвиток навичок та вмінь наукового мовлення: 1) орієнтуватися у структурі наукового тексту, вичленувати з нього головну інформацію та відтворювати її; 2) складати план і тези наукового тексту; 3) давати визначення наукових понять; 4) орієнтуватися в синонімічних та антонімічних відношеннях лексем у межах вивчених тем; 5) орієнтуватися в словотвірній системі української мови, що необхідно для розуміння значення спільнокореневих слів (*право – правознавство – правознавець – правовий; історія – історичний – історик; система – системний – системність – систематизувати; класифікація – класифікувати* тощо); 6) володіти мінімально необхідним набором синонімічних лексико-граматичних конструкцій наукового стилю мовлення. Безумовно, ефективність навчального посібника буде вищою, якщо він матиме додаток із такими типовими конструкціями, що використовуються для дефініції поняття, визначення предмета науки, опису класифікації, опису структури складного об'єкта, характеристики об'єкта, формулювання функцій, окреслення значення, посилання на думку вченого тощо. Також усвідомлюємо важливість семіотико-поліграфічного коду як одного із засобів організації ефективної роботи студента з підручником.

Висновки. Підбиваючи підсумок проведеного дослідження, можемо виокремити такі складові лінгводидактичної моделі посібника з коментованого читання для іноземних студентів-гуманітаріїв підготовчих відділень: навчальна текстотека, базована на лінгвістичних особливостях мови гуманітарних наук та методичних принципах доступності, концентричного подання навчального матеріалу, міжпредметної координації; система завдань до модельованих текстів, спрямована на формування базового рівня умінь та навичок наукового мовлення; оптимальна архітектоніка посібника (тексти для колективного та самостійного опрацювання, термінологічний словник, додаток із типовими конструкціями наукового стилю мовлення); ефективний семіотико-поліграфічний код (таблиці, правила, шрифти).

Перспектива подальших досліджень. Порушена проблема потребує як подальшого теоретичного вивчення (зокрема аналіз мовних

особливостей текстів гуманітарних дисциплін у лінгводидактичному аспекті), так і практичної реалізації досліджень (укладання частотних словників різних галузей гуманітарних знань, які б стали надійною базою для добору необхідного мінімуму термінологічної лексики, і, звичайно, створення навчальних посібників із коментованого читання наукових текстів для іноземних студентів різних гуманітарних спеціальностей).

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальні статистично-аналітичні показники надання освітніх послуг іноземцям // Український державний центр міжнародної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intered.com.ua>
2. Горохова Т. Навчальний текст як засіб формування граматичної компетентності студентів філологічних спеціальностей / Т. Горохова // Теоретична і дидактична філологія. – Вип. 17. – 2014. – С. 14–29.
3. Коваленко В. До питання про мовну підготовку слухачів-іноземців на підготовчих факультетах / відділеннях для іноземних громадян / В. Коваленко, В. Кревс, Н. Цісар // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : Зб. наук. праць. Вип. 11. – Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2015. – С. 10–18.
4. Новак О.М. Науковий стиль мовлення на уроках української мови для студентів-іноземців підготовчого відділення для іноземних громадян / О.М. Новак, О.В. Ковтун. – 2013 // Режим доступу : http://www.rusnauka.com/33_DWS_2013/Philologia/1_149359.doc.htm.
5. Швець Г.Д. Дисципліна «Коментоване читання наукових текстів» у системі пропедевтичного навчання іноземних студентів гуманітарних спеціальностей / Г.Д. Швець // Мова, історія, культура у лінгвокомунікативному просторі : збірник наукових праць / [упор. Л. В. Біденко]. – Суми : Сумський державний університет, 2016. – Вип. 3. – С. 62–67.

REFERENCES

- Aktual'ni statystychno-analitychni pokaznyky nadannya osvitynih posluh inozemtsyam [Current statistical and analytical indicators of educational services for foreigners]. *Ukrayins'kyi derzhavnyi tsentr mizhnarodnoyi osvity*, [online]. Available at: <http://intered.com.ua> [in Ukrainian].
- Horokhova, T. (2014) Navchal'nyy tekst yak zasib formuvannya hramatychnoyi kompetentnosti studentiv filolohichnykh spetsial'nostey [Training text as a means to form of grammatical competence of students of philology]. *Teoretychna i dydaktychna filolohiya [Theoretical and didactic philology]*. Kyiv, pp. 14–29 [in Ukrainian].

- Kovalenko, V., Krevs, V., and Tsisar, N. (2015). Do pytannya pro movnu pidhotovku slukhachiv-inozemtsiv na pidhotovchykh fakul'tetakh / viddilennyakh dlya inozemnykh hromadyan [On the issue of language training foreign students at the preparatory departments / offices for foreigners]. *Teoriya i praktyka vykladannya ukrayins'koyi movy yak inozemnoyi* [Theory and practice of teaching Ukrainian as a foreign language]. Lviv: LNU, pp. 10–18 [in Ukrainian].
- Novak, O. M. and Kovtun, O. V. (2013). *Naukovyy styl' movlennya na uroках ukrayins'koyi movy dlya studentiv-inozemtsiv pidhotovchoho viddilennya dlya inozemnykh hromadyan* [Scientific style of speech at the Ukrainian lessons for foreign students of the Preparatory Department for foreign citizens], [online]. Available at: http://www.rusnauka.com/33_DWS_2013/Philologia/1_149359.doc.htm [in Ukrainian].
- Shvets', H. D. (2016) Dystsyplina «Komentovane chytannya naukovykh tekstiv» u systemi propedeutychnoho navchannya inozemnykh studentiv humanitarnykh spetsial'nostey [Discipline “Commented reading of scientific texts” in the system of preparatory training of foreign students of the humanities]. *Mova, istoriya, kul'tura u linhvokomunikatyvnomu prostori* [Language, history, culture in a linguocommunicative space]. Sumy: SumDU, pp. 62–67. [in Ukrainian].